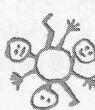

**Adrian
Majuru**

Bucureștii mahalalelor

sau
**periferia
ca mod de
existență**

compania

Ce se găsește aici sau un cuprins

Prima etapă a acestei cărți nu se vede : este stupoarea editorilor dinaintea unui studiu despre peste o sută de mahalale bucureștene – studiu ce urma să ia forma unei teze –, însotit de o serie de eseuri pe tema spiritului periferic care irigă Capitala de la începuturi și pînă în zilele noastre. Studiul era academic, detaliat, rezervat specialiștilor ; eseurile, în schimb, erau foarte libere, aveau pe alocuri timbrul unui pamflet și se delimitau net de exaltarea la pitorescul vechiului oraș care ne-a fost inculcată de-a lungul deceniilor de albume mai mult sau mai puțin sepia, dulceagă pînă la îngrețoșare. Fotografiile pe care le vedeam arătau și ele un alt București decît cel știut – multe erau inedite, înfățișînd mai ales case și locatari într-o puținată împăcată, pe care o bănuieserăm doar pînă atunci. Dacă adaugăm unele pagini de-a dreptul naturaliste ce ieșeau din documentarea în arhive și tipărituri neobișnuite, precum și straniul curaj al autorului de a lua chiar din presa de azi temperatura atitudinilor față de București, obținem mozaicul uluitor cu care am fost confruntați.

Ne era însă limpede că acest mozaic ieșise din curiozitate, muncă pasionată, grijă pentru soarta locurilor, lupta dintre iritare și exasperare, nostalgie și ură. Consuna cu acel tonus al « momentului » pe care îl au mulți tineri și puțini bâtrâni. Tinerii s-au saturat de mai toate formele canonice, chiar dacă nu le-au practicat pînă la capăt, au absorbit interesul recent pentru istoria mentalităților și, în plus, se simt chemați să participe, cu ideile lor incomode, la autentice dezbatere – în materie de istorie cel puțin, nu mai au răbdare să digere aproximatiile generale ale cursului magistral și nici nu mai suportă în viață publică limba de lemn care tot poleiește găunoșenii eroice despre rrromâni și Bucurriști.

Drept este, și-au zis editorii, să se poată face auzit acest tip de glas tobind cu ușurință informația, imaginea și temele de meditație propuse contemporanilor într-un text care se citește și se privește ca o poveste.

L-am rugat deci pe autor să scrie o introducere în « chestiunea mahalalelor ». (Între timp, ne-am preocupat împreună de îmbogățirea ilustrației și am « rotunjit colțurile » textelor științifice.)

Bucureștii sau dintr-o mahala în alta 8

În care se poate afla cum au evoluat Tîrgul Bucureștilor, termenul « mahala » și umanitatea la care se referea el. Am ilustrat apoi istoria veșnicei mărginimi cu trei mahalale reprezentative : Colței, Dămăroaia și Calicilor.

Mahalaua Colței sau o veche periferie-tip 19

E vorba de cea care se integrează cu simplitate în oraș și ia, cameleonic, chipul vremurilor – ceea ce n-o împiedică să se mai transforme încă, din organ vital, într-o umilă subrutină turistică, deocamdată slab valorificată.

Cartierul Dămăroaia sau vîrstele periferiei recente . . . 37

O adevărată creație *ex nihilo*, această periferie inventată după primul război mondial și-a găsit pulsul de țesut urban în anii '40 și stârnește azi gelozii cu aerul ei înverzit de patriarchală zonă rezidențială.

Mahalaua Calicilor sau periferia de pretutindeni . . . 66

Loc al săracimii și al ticăloșiei, mahalaua e întreținută de tot ceea ce ordinea urbei « moderne » respinge. Deși desființată oficial la un moment dat, ea impune zonelor pe care le-a acoperit altădată o dezvoltare minorată, o inerție a valorilor « negre » legate de calici și mișei.

Hilariopolis sau mariajul extremelor 96

București, oraș al contrastelor ilare, al neasemănării și al neamestecului social – asta se citește în notele călătorilor străini pe meleagurile noastre și asta înțeleg și românii lucizi din aproape 550 de ani de istorie atestată.

Străinii și modernizarea Bucureștilor sau periferia tolerată 127

Iată și cît de mult le datorăm celor pe care negoțul, soarta sau interesul i-au mînat către București. Toleranța și buna înțelegere între etnii și confesiuni au făcut multă vreme din Capitală un centru radiant al înnoirii necesare, o platformă cosmopolită ce ne legă de lumea mare.

Bucureștii ca « arena a hetairelor » sau periferia defulată 155

Subiect tabu ? Statutul femeii se mișcă decisiv pe axele independenței și consumului, regăsindu-se adesea în Capitală la extreme pe care spiritele cele mai deschise cu greu le pot reconcilia : femeile din București sunt proprietărese depline în secolul al XVIII-lea dar trăiesc în gineceu, iar la începutul secolului XXI au diplome universitare în buzunar dar nu se dau înapoi de la a se prostitua pe șoseaua de centură.

Bucureștiul bolnav și nebun sau periferia subterană 192

Un univers deprimat, demoralizat, plin de beteșuguri psihosociale, care se întrepătrunde de secole cu cotidianul alert, sub presiune, al unei agitații sterile, dacă e să luăm în considerare rezultatele. Ca și cum interminabilele tranzitii n-ar putea fi oprite să secreteze la vedere slăbiciuni devenite lege în ruptura dintre forme și fond, stăpîni și slugi, « slabî » și « tarî ».

Capitala « țării lui Hübsch » 231

Orașul ierarhiilor stricate, ca și ceasurile din buricul lui care nu indică niciodată aceeași oră. Orașul în care se văd încă prin toate cartierele secvențe de mahala, ca într-o excursie prin tunelul timpului – în fapt, un reflex al tranzitoriei periferiei ce s-a înstăpînit ca să dureze, de la margine pînă la centru, în Hilariopolis-ul vidat de norme și soluții practice.

Bibliografie 240

Bucureștii sau dintr-o mahala în alta

Istoria Bucureștilor se definește prin perpetua extindere a periferiei, a marginilor de oraș, hotărnicite abia la 1830. În jurul acestui fenomen dezbaterea durează de mai bine de două veacuri. Ni s-a părut, de aceea, util să înregistram în corpul surselor acestei cărți întreaga varietate a informațiilor existente despre București, de la legendă și folclor la rezultatele cercetărilor de teren publicate în ultimul secol.¹

Între aproximativ 1500 și 1830, termenul *mahalla*, venit din turcă, desemna un cartier, indiferent dacă acesta era marginal sau central. Înțelesul de district periferic apare după 1830, atunci cînd Bucureștii preiau elemente de viață urbană occidentală, iar mahalalele centrale se topesc în sînul unui oraș cosmopolit.

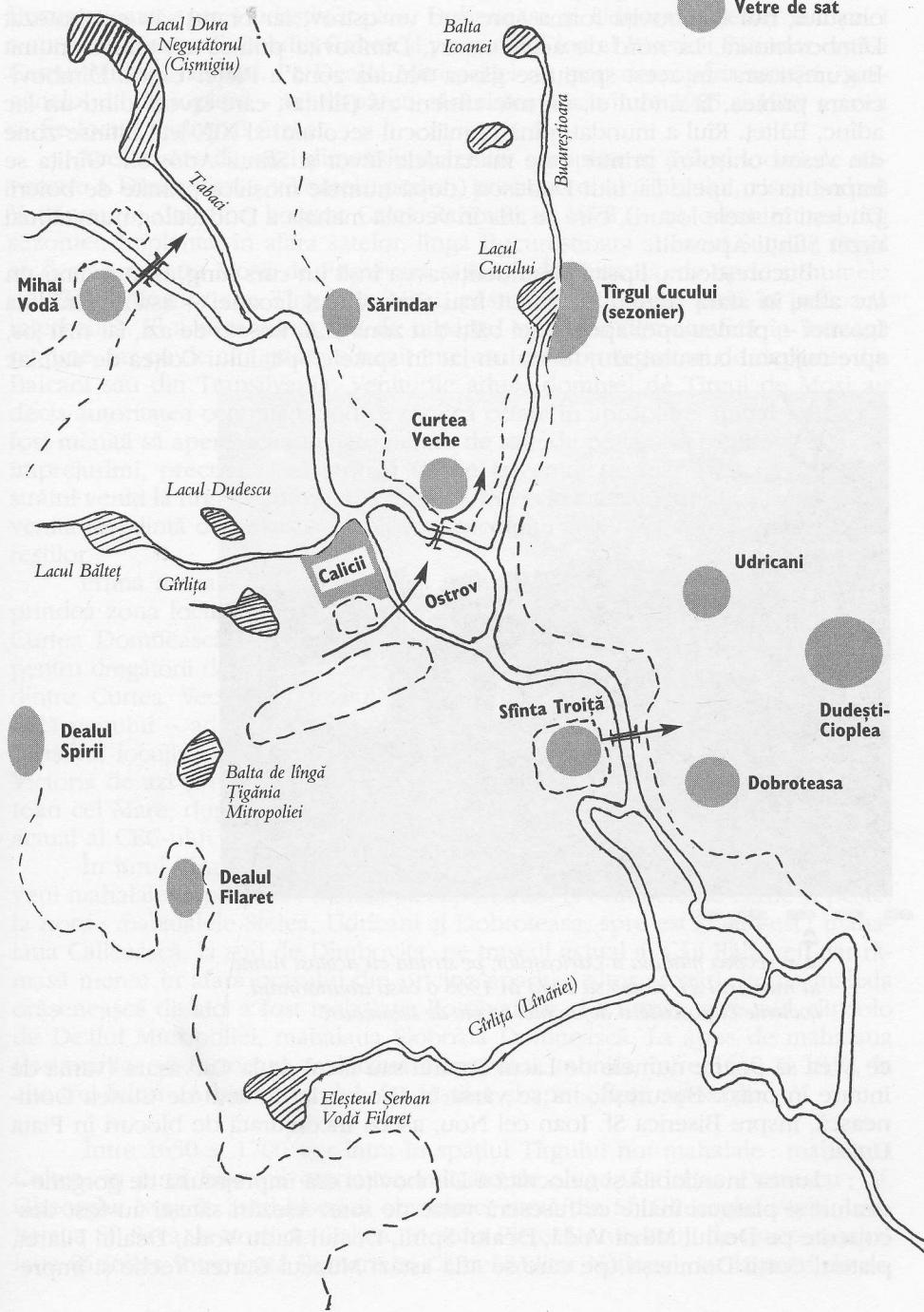
Noul oraș europenizat nu cunoștea împărțirea în mici cartiere : Bucureștiul occidentalizat voia să fie un oraș unitar, omogen. A continuat însă să fie înconjurat de vaste cartiere mărginașe cu un mod de viață aproape rural, căroia li s-a aplicat indistinct eticheta de *mahala*. De-acum, *mahala* și *mahalagiu* înseamnă periferie și locuitor al periferiei – desigur, și comportament periferic –, în contradicție cu centrul modernizat.

Periferia reprezintă dintotdeauna o situație de tranziție de la sat la oraș. Iar tranziția persistă și după 1920, cînd mahalalele, ca unități administrative, dispar aproape cu totul, locul lor fiind luat de comunele suburbane.

Centrul Bucureștilor între 1250 și 1400 : pe locul Pieței Unirii de astăzi se afla un ostrov, iar în apropierea lui se formaseră cîteva așezări sătești. În Dîmbovița se vărsau râuri mici, azi dispărute :

Bucureștiuara și Gîrlita. Pe Bucureștiuara se organizava un tîrg de Moșii de primăvară (Tîrgul Cucului). Săgețile indică locurile pe unde negustorilor puteau trece Dîmbovița.

Vetre de sat

Cum arăta centrul Bucureștilor între 1300 și 1500? În sectorul central al orașului, rîul Dîmbovița forma spre sud un ostrov, iar brațul său era botezat Dîmbovicioara. La nord de acest ostrov, Dîmbovița primea un affluent numit Bucureștioara. În acest spațiu se găsea actuala zonă a Pieței Unirii. Dîmbovicioara primea, la rîndul ei, un mic affluent zis Gîrlita², care izvora dintr-un lac adânc, Bâlteț. Rîul a inundat, pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, întinse zone din vestul orașului, printre care mahalalele Izvor și Sfinții Apostoli. Gîrlita se împreună cu apele Lacului Dudescu (după numele moșilor primite de boierii Dudești în acele locuri), care se afla în vechea mahala a Dudeștilor, numită mai tîrziu Sfinții Apostoli.

Bucureștioara, lipsită de affluenti, avea însă un curs lung. Izvora dintr-un lac aflat în afara tîrgului și numit mai tîrziu Lacul Icoanei – astăzi, Grădina Icoanei –, primea apoi apele unei bălti din zona C.A. Rosetti de azi, iar mai jos, spre mijlocul cursului său, forma un lac în spatele Spitalului Colțea de azi, lac

In vechea mahala a Udricanilor, pe strada cu același nume, la numărul 21, stătea să cadă în 1906 o casă abandonată. Locurile cunoscuseră deja cinci secole de schimbări.

ce avea să poarte numele de Lacul Şuțului sau lacul de la Carvasara (vama de intrare în oraș). Bucureștioara se vîrsa în Dîmbovița în aval de Curtea Domnească, înspre Biserica Sf. Ioan cel Nou, astăzi înconjurată de blocuri în Piața Unirii.

Lunca inundabilă și nelocuită a Dîmboviței era împrejmuită de gorgane – dealuri și platouri înalte ce fuseseră vetre de sate. Așezări sătești au fost descopte pe Dealul Mihai Vodă, Dealul Spirii, Dealul Radu Vodă, Dealul Filaret, platoul Curții Domnești (pe care se află astăzi Muzeul Curtea Veche și împre-

jurimile), cel mai apropiat de Dîmbovița, dar și pe platoul aflat dincolo de Bucureștioara, spre Dudești-Cioplea, Dobroteasa și Udricanii. Așezări mai mici s-au găsit în zona Spitalului Colțea și pe vechiul loc al Bisericii Sărindar, astăzi Cercul Militar Național. Pe Dealul Mitropoliei nu s-au descoperit așezări; gorgănelul din apropiere – azi dispărut, căci sistematizat între 1985 și 1989 – avea să fie locuit mult mai târziu.

Aceste sate de mici dimensiuni, relativ apropiate și având locuri de traversare a Dîmboviței – viitoarele poduri, precum cel al Cilibiului, zis și Șerban Vodă sau al Calicilor, botezat Calea Rahovei în 1878 –, au organizat un tîrg sezonier. Implantat în afara satelor, lîngă Bucureștioara și Lacul Șuțului, tîrgul se desfășura între Moșii de Primăvară și Moșii de Toamnă, de unde și numele de Tîrgul Moșilor sau Tîrgul de Moși, păstrat în București pînă în perioada interbelică. El a determinat, pe de o parte, creșterea demografică în întreaga regiune, iar pe de altă parte, a trezit interesul multor negustori de departe, din Balcani sau din Transilvania. Veniturile aduse domniei de Tîrgul de Moși au decis autoritatea centrală să ridice o mică cetate în apropiere. Inițial, cetatea a fost menită să apere această aglomerare de sate de pe cursul Dîmboviței și din împrejurimi, precum și să strîngă taxele cuvenite pe mărfurile negustorilor străini veniți la tîrg. În apropierea tîrgului, în vecinătatea Cetății Dîmboviței, devenită reședință domnească la mijlocul secolului al XV-lea, apare Tîrgul Bucureștilor.

Prima mahala a Tîrgului a fost mahalaua Sf. Gheorghe Vechi, care cuprindea zona locuită de negustori, meșteșugari și agricultori. Apoi, la vest de Curtea Domnească s-a format mahalaua Bălăceanului, un spațiu rezidențial pentru dregătorii domnești și unii boieri. Această mahala acoperea spațiul actual dintre Curtea Veche și Muzeul Național de Istorie. Dincolo de mahalaua Bălăceanului – adică de Calea Victoriei de astăzi – s-a aflat mahalaua Trîmbițașilor, locuită de oștenii domnești cu familiile lor. Plasată între Magazinul Victoria de azi și rîul Dîmbovița la sud, ea va deveni după 1700 mahalaua Sf. Ioan cel Mare, după numele mănăstirii și al hanului omonim, ridicat pe locul actual al CEC-ului.

În jurul Tîrgului Bucureștilor apar treptat noi așezări sătești, ce vor deveni mahalale după 1600 : mahalaua Săpunarilor și Scaunele de carne și pește, la nord ; mahalalele Stelea, Udricanii și Dobroteasa, spre est și sud-est ; mahalaua Calicească, la sud de Dîmbovița, pe traseul actual al Căii Rahovei, dar rămasă mereu în afara orașului din pricina apariției altor așezări. Prima mahala orășenească de aici a fost mahalaua Postăvarilor ; i-a urmat, spre sud, dincolo de Dealul Mitropoliei, mahalaua Slobozia Domnească. La apus de mahalaua Postăvarilor se formează mahalaua Tîrnovului, numită, între 1650 și 1830, în alte trei feluri : Arhimandritului, Dudeștilor și apoi Sfinții Apostoli.

Între 1650 și 1700 vor intra în spațiul Tîrgului noi mahalale : mahalaua Colțea, în jurul bisericii omonime ridicate de slugerul Colțea Doicescu ; Sf. Gheorghe Nou, în jurul bisericii omonime, ruptă din Sf. Gheorghe Vechi ; mahalaua Sf. Sava, la nord de Colțea, în zona Pieței Universității de astăzi ; mahalaua Sărindar, între fosta Romarta și Cercul Militar Național, iar la nord de ea,

mahalaua Stejarului. La apus se găsea vechea mahala a Tabacilor, ce se întindea la sud de lacul Cișmigiu, care se vărsa în Dîmbovița printr-un rîu zis « al Tabacilor » ; după 1650, în locul ei aflăm mahalaua Popa Sterpul, devenită mai târziu Brezoianu, prelungită spre vest de mahalaua Podul de Pămînt, azi Calea Plevnei.

La sud de Dîmbovița, alături de mahalaua Slobozia Domnească, formată de-a lungul Căii Șerban Vodă, s-a aflat mahalaua Sf. Troiță, al cărei nume s-a schimbat repede în Radu Vodă ; spre sud, înspre strada actuală a Liniariei, se afla satul Broșteni. Pe malul nordic al Dîmboviței existau deja mahale negustorești precum Sf. Vineri, Răzvan, Sf. Ion Nou, Olteni, Sîrbi, precum și mahalaua Armenească.

Între 1700 și 1800, Bucureștii își dublează suprafața, grație și mulțimii de negustori care se aşază la periferiile sale. Astfel, spre nordul orașului apar mahalalele Biserica Enei și Kretzulescu, ce se prelungesc cu Amzei și Sfinții Voievozi. Apoi, spre nord-est apare mahalaua Batiștei, urmată de noile mahale Schitul Darvari, Dichiul, Pitar Moș, Popa Chițu, Tîrchiilești etc. În estul orașului răsar multe mahalale negustorești, precum Lucaci, Sf. Stefan, Mîntuleasa, Negustori, Precupeții Vechi și Noi, Delea Veche și Nouă, Popa Soare, Popa Nan, Vergului, Oborul Vechi etc.

În sudul Tîrgului Bucureștilor apar alte așezări ce se transformă în scurt timp în mahalale, precum cea a Antimului, continuată de Schitul Maicilor. La sud de Slobozia Domnească și mahalaua Broșteni s-a format mahalaua Cărămidarii de Jos, prelungită de mahalaua Manea Cavafu și mahalaua Apostol. Mahalaua Vlădichii, aflată în spatele Dealului Mitropoliei, se continua spre nord cu Sf. Ilie-Rahova. În vestul orașului, alături de mahalaua Izvor, se desfășurau așezări mai mari, ca Mihai Vodă și Spirea din Deal, dar și micile aglomerări din Dealul Cotroceni, Sf. Elefterie Vechi sau Dealul Grozăveștilor.

Dîmbovița lîngă Radu Vodă
(Amedeo Preziosi, 29 iunie 1868).

Centrul Bucureștilor se aglomerase între 1400 și 1550. La nord de Ostrov, cetatea Dîmboviței a devenit reședință domnească în 1459. Curtea Domnească a atras numeroși negustori și meșterugari care s-au grupat într-o mahala a Tîrgului Bucureștilor, numită și Sfîntul Gheorghe Vechi. În jurul Tîrgului Bucureștilor apar noi așezări sătești, care vor deveni cu timpul periferii.

Începînd cu anii 1830-1831, modernizarea Bucureștilor va pune stăvila proliferării mahalalelor în zona centrală. Multe din vechile cartiere ale Tîrgului dispar în vaste proiecte edilitare ce vor prinde contur îndeosebi începînd cu 1860.

În interiorul mahalalelor – dintre care unele nu aveau mai mult de douăzeci de case : mahalalele Zlătari, Hanul Colței, Stavropoleos, Potcovarilor, Jarcaleștilor, Zece Mese etc. – exista, la scară mică, o ierarhie socială și profesională. Putem vorbi, în cazul lor, de două categorii de locuitori : cei de pe uliță principală și cei ce locuiau în vecinătatea ei – un model tradițional pentru așezările sătești mai mari. Pe ulițele principale, care străbăteau mahala sau și o legau de alte mahalale, locuiau boierii, funcționarii domnești, preoții și dascălii bisericilor, meseriașii și negustorii mai înstăriți. Această structură s-a perpetuat în resorturile mentale ale Bucureștiului modern, din secolele XIX-XX, și se re-găsește, neschimbată, în actualele cartiere-dormitor. Pe bulevardele mari care străbat cartierele de astăzi predomină locuitori mai bine plasați social decât cei din blocurile ridicate pe străduțele îngheșuite care compun cartierul. Deși e vorba de un fapt ce ține mai degrabă de imaginarul colectiv, această structură socio-profesională se menține prin simpla dorință a celui marginal de a parveni (măcar) pe ulița centrală, mai bine plasată, ceea ce presupune și obținerea unui alt statut în cartier.

Mahalalele reprezentau comunități aproape închise, « comunicarea cu exteriorul, cu celealte comunități fiind destul de redusă. Rareori membrii acestor comunități părăseau spațiul cunoscut al mahalalelor pentru a se aventura în zone necunoscute ale Bucureștilor ». Modelul sedentar, limfatic și autoeficient al mahalalei este o tipică marcă orientală : « [...] În Orient cetățile sunt mici afară de două, trei ; locuitorii duc o viață cît se poate de puțin activă, au puține relații unii cu alții. Pentru aceasta nici că simt nevoie de a se boteza stradale, de a numerota casele. Acolo croitorul și pantofarul îl alegi din mahala sau d-tale : și unul și altul te știu prin urmare unde stai. O parte din zi stai acasă, altă parte la vecini : nu ai trebuință de nici o adresă. »³. Această realitate s-a prelungit pînă în zilele noastre. În anii '70, mulți mahalagii trecuți de vîrstă de 60 de ani din zona Rahova sau Uranus nu văzuseră niciodată Cișmigiu. Astăzi, nu sunt puțini elevii de liceu periferic care calcă de câteva ori pe an în centrul orașului (am înregistrat un asemenea caz pentru cartierul Berceni). Cartierul a preluat în microdimensiuni, adesea strict imitative și grotești, « referințele » orașului modern : cîrciuma, șezătoarea din fața blocurilor, unde toți își etalează noua pereche de blugi sau de pantofi, cîinii etc. Locuitorii preferă șoseaua centrală a cartierului pentru această expunere, ocupată majoră din serile de sămbătă și duminică. O astfel de structură mentală specifică satelor a blocat în mod evident evoluția Bucureștilor către modernitate.

In tîrgul Bucureștilor de la 1750 vechile sate au dispărut printre mahalalele istorice. Tîrgul se extinde în toate direcțiile. Mahalalele sunt despărțite de maidane, islazuri, păduri, vii sau livezi ; prin urmare, delimitarea lor nu poate fi decât aproximativă.